

Prof. Dr. Ali YILDIRIM

DİL DİBEĞİ

Bir Halk Etimolojisi Denemesi

ISBN: 978-605-82968-4-8

Yayın Editörü

Prof. Dr. Ahmet BURAN

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER

Kapak

Bülent POLAT

Mizanpaj

Burhan MADEN

Redaksiyon

Muhammet ÖZCAN

Baskı ve Cilt:

Öz Baran Ofset Matbaacılık ve Tic. Ltd. Şti.

Saray Mah. Gıdacılar Cad. No: 8

Kahramankazan / ANKARA

eposta: baran_ofset_@hotmail.com

Tel: 0312 394 45 60

Birinci Baskı: 2017

ASOS YAYINLARI

ADRES: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu

Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

e-posta: asosyayinlari@gmail.com

web: www.asosyayinlari.com

Tel: 0530 473 23 00

Prof. Dr. Ali YILDIRIM

DİL DİBEĞİ

Bir Halk Etimolojisi Denemesi

İçindekiler

ÖN SÖZ	11
Söz Başı	15
Fıkralarda Etimoloji	25
Batılılaşma Politikası Bağlamında Türkçeye Benzeştirilenler.....	29
İyi Yakıştırmalar!	31
Osmanlı Kalem Erbabının İşgüzarlığı!	31
Günlük Dildeki Yakıştırmalar ve Gölge Oyunu	35
Afiyet Olsun... ..	37
Ali Nazik, Elbasan Tava, Çükündür, Baba Gannuş, Muhlama, Velibağ, Kısır.....	37
Tatlı Yiyelim, Tatlı Konuşalım.....	41
Kadayıf, Şıllık, Höşmerim, Kuru Hasan	41
Basın Yayında Etimoloji.....	43
Türkü Türkü Türkiyem	45
Türkü ve Şarkı Sözlerinde Yerileştirme	45
Ticaret Dili ve İşyeri Adlarında Etimoloji.....	49
Santur Değil... ..	51
Sunturlamak-Sunturaç-Sunturgaç	51

Dal'dan Dal'a	53
Dalkılıç, Dalyarak, Daltaban, Dalfes	53
Mizah da Diyebilirsiniz	55
Baskın Sesteşler ve Dıştan Bitirmeler!.....	55
Aliler	59
Ali Kurna, Ali Cengiz, Ali Kıran, Ali Osman	59
Deyimlere Devam	61
Sıfırı Tüketmek, Hile Hurda, Akıl Var Nizam var, Elinin Körü	61
Yine Deyimler	63
Eski Camlar Bardak Oldu, Ateş Olsa Cürmü Kadar Yer Yakar, Hatasıyla Sevabıyla, S*ktiğim Sene, Kısa Kes Aydın Havası Olsun.....	63
El-Âlem	67
El mi Yaman Ben mi Yaman, Ele Verir Talkımı Kendi Yutar Salkımı, Ele Güne Karşı.....	67
Biraz Daha Deyim	69
Küplere Binmek, İlk Göz Ağrısı, Allem-Kullem Etmek, Akl-ı Evvel.....	69
Kelle-Paç	73
Sakat Et, Fileto-Bonfile, Bol Şans.....	73
Kim Okur Farisî	75
Gözde, Günlük, Gündem, Camekân	75
Hey Gidinin Efesi!	77
Harmandalı, Düztaban, Şan Şen, Pişmaniye	77
Abdest Tazelemek	79
Memişane, Ayakyolu, Abdesthane, Yüznumara, Hela, Kenef, WC, Tuvalet	79
Destur Erenler	81
Yatır, Evliya, Eren, Ermiş, Dede, Baba.....	81

Kel Kevser, Kel Alaka, Kelpeten, Kes Köse	83
Öte-Beri Görmek... Yani Alış-Veriş	85
Çarşı, Pazar, Şıra Meydanı, Aksata, Bitpazarı	85
Kali'ler...	89
Kaldırım, Karakancoloz, Su Basmanı, Sutaşı, Taburlar, Süzmezür, Salçature	89
Biraz Daha Körükleyelim...	93
Ayva Demiri, Demir hindi, Beyarmudu	93
Biraz Daha Yerel...	95
Meşe Kâğıdı, Kar Dolabı, Kar Yolla, Hayrettin Mucuk, Hidrolok, Ali Bağlı	95
Siyaset Bir Reklam ve Propaganda İşidir.....	99
Demirkırı At, Kıranta, Duayen, Şeyhpir.....	99
Bahriyeli Yârim Var.....	101
Sütliman, Mendirek, Fırkateyn, Kapudan, Amiral, Kepbastı, Arş.....	101
Bir Zamanlar Yeşilçam...	105
Kart Horoz, Horozbina, Orospina.....	105
Ek Söz.....	107
Etimolojik Gelişimini Tamamlayamayan Kelimeler; Eksoz, Bisküvi...	107
Dini Endişelerle Yapılan Etimolojiler.....	109
Kaka, Komple	109
Kendince Dil düzenler!	111
Coğrafi Konum.....	115
Enverziyon, Yalıyar, Akifer.....	115
Baba Çıka! Babalara Gelesin! Babalı Boynuna!	117
Yaşlı Ninelerimiz... Yaşlı Dedelerimiz... Etimoloji Ustaları!.....	119
İnter Naşit Hastanesi, Bak Deniz, Danger.....	119
Kimyasallar Zehirlidir.....	121

Ak Sülümen, Süspansiyon, Ötenazi.....	121
Sadece Kök Olmaz Ekleri de İşletelim...	123
Gönder, Tırpan, Metelik, İslim, Korunga	123
Liseli Etimologlar.....	125
Kısaltmalarda Etimoloji.....	127
Haşema, Kanka, Aspava, Asparagas, Nato Mermer Nato Kafa.....	127
Hangi Semtte Oturuyorsunuz?.....	131
Keçiören, Solfasol, Pangaltı, Akeretler, Eti Mesgut, Esenboğa, Balgat, Şişhane, Beyazıt	131
Çiçek, Bitki... ..	135
Ortanca, Akasya, Açelya, Gülyabani.....	135
Binbir Derde Şifa.....	137
Havaciva, Mercanköşk, Köknar, Gebere, Ebe Gömmece	137
Şifa Kaynakları.....	139
Biryedim, Ayvadana, Müşkülüm, Birinci Vasıf, Topuz, Çukur, Abdüsselam, Geleboru.....	139
İsminizi Bağışlayın.....	141
Kişi Adlarında Etimoloji... Korkut, Turgut, Edebalı, Şol Habip, Şehmuz	141
Vardım Hint Eline... ..	143
Canfes, Boğası, Mermerşahi, Bey-i Güzin, Tülbent, Ali Melek.....	143
Arapça/Farsçaya Devam... ..	145
İneğim Sağmal, Gülyabani, Tahtakale, Dirican, Arzuhal, Merdane	145
Küçük Rötüşlar.....	149
Tahsilat, Mahkeme İlanı, Yedi Emin, Saatler Olsun, İlahi Kelimetullah, Kaza-zâde, Mahşerî Vicdan	149
Allah Keyfinizi Artırsın.....	153

Hasankeyf, Ashab-ı Keyf, Keyfekeder, Keyfema Yaşa!.....	153
Oradan Buradan.....	155
Sath-ı Mahal, Terli, Felek Demiri, Kelli-Felli, Yardakçı, Dinayet.....	155
Kararan Karalar.....	157
Karakol, Karabaş/Karavaş, Kara Kancolos, Karabina, Karafakı.....	157
Yabancıdan Yabancıya.....	161
Dubleks, Stop, Antiparantez, İzole Bant, Tabaka.....	161
Ala Bula.....	165
Alakart-Alakok, Alabuluz-Alagarson, Alaturka, Alagerde.....	165
Ayrıyeten, İğreti, Eğreti, Yakinen, Yakından	167
Fî Tarih.....	169
Derebeyi, Kadirga, Baylaç, Dul Kadiroğulları, Ahmedek	169
Uçun Kuşlar Uçun.....	173
Akbaba, Sığırcık, Kırlangıç, Çulluk, Baykuş, Zümrüdüanka, Karga Tulumba.....	173
Hayvanlar Âlemi.....	177
Böbürlenmek, Elganem, İt Dirseği, Tilkişen, Tahta Kuruşu	177
Kankıran, Kangaster, Sütyen, Paşaport, Abaza, Keleş, Güderi.....	181
Türkçeden Türkçeye	183
Keçi, Analı-Kızlı, Arap Aşısı	183
Galatât.....	185
Leyla-yı Kadir Gecesi, Mesire Yeri, Dâğ-ı Hicran Yarası	185
Kurallar Kurallar.....	187
Ekler, Çoğullar.....	187
Sonuç.....	189
EK.....	193
Kökteş Kelimeler Sözlüğü Yazılabilir mi?	193
Yararlanılan Kaynaklar.....	197

*Tutalım ismine dinür kokone
Ya o saçındaki hoş-bû koku ne
(Enderunlu Fâzıl)*

ÖN SÖZ

Eskiler her dil, o dili konuşan milletlerin aynasıdır, demişler. Bunu, tersine çevirerek söylememiz de mümkündür; her millet, konuştuğu dilin hükümlerini icra eder. Türk milleti, çok geniş coğrafyalara yayıldığı, dolayısıyla pek çok farklı topluluklarla ilişki kurduğu için, dil ve kültür açısından oldukça fazla etkileşim içinde olmuştur. Diğer dil ve kültürlerle yoğun etkileşim içinde olması, aslında kendine güven duymasının da bir göstergesidir. Gerçi, kültürel yozlaşma ve bozulmanın milli benliği ve asli kimliği ortadan kaldıracığı hususunda Göktürk yazıtlarıyla başlayan ve son dönemlere kadar gelen bazı uyarı ve öğütler de eksik değildir, şüphesiz. Ama biz biliyoruz ki, kültürel yapıları derinlere kök salmış milletler; dönüştürür, eritir, yoğurur ve bir kalıba sokar. Çalışmamızın adı olan dibek, bildiğimiz gibi; iri, kaba gıdaların dövülerek küçük parçalara dönüştürülmesini sağlayan alettir. Mesele sadece iri parçaların dövülerek küçültülmesi ile de bitmiyor; ayrıca ona rayiha, tat ve çeşni katacak diğer unsurların eklenmesi ve dövülerek kıvamını bulması sağlamaktadır. İşte dil dibeginde iri parçalar hâlindeki yabancı kelime ve gramer unsurları, Türkçe düşünme tokmağının darbeleri ile şekilden şekle girmekte ve sonunda istenen kıvama gelmektedir.